

Masalah dan Kaedah Penyelesaian Pewarisan Harta Pusaka Mualaf di Malaysia

Method of Resolving Inheritance Problem of New Muslim Converts in Malaysia

NURUL 'IZZAH BAHARUDIN
NOOR LIZZA MOHAMED SAID

ABSTRAK

Artikel ini membincangkan perihal masalah yang berlaku dalam pewarisan harta pusaka mualaf di Malaysia. Terdapat banyak kes yang menjadi pertikaian, terutama yang melibatkan harta perwarisan mualaf kesan daripada pemeluk Islam. Objektif kajian ini adalah untuk meneliti kaedah penyelesaian masalah harta pusaka mualaf di Malaysia. Kajian ini merupakan kajian kualitatif menerusi reka bentuk analisis kandungan. Data-data dikumpul menggunakan kaedah kajian kes dan dianalisis menggunakan pendekatan deskriptif dan tematik. Dapatan kajian mendapati beberapa faktor utama dalam konflik perundangan telah memberi kesan kepada mualaf dan waris-warisnya, terutama melibatkan harta pusaka. Antaranya ialah seperti petisyen pembubaran perkahwinan terdahulu, tuntutan harta dari waris bukan beragama Islam dan kelangsungan nafkah keluarga bekas suami isteri. Kajian ini merumuskan bahawa faktor-faktor ini telah memberi kesan yang amat besar, terutama terhadap hak-hak waris dalam pewarisan harta pusaka. Seterusnya, kesan ini memerlukan penyelesaian segera dengan perancangan pengurusan harta melalui instrumen hibah sebagai kaedah penyelesaian masalah pewarisan harta pusaka mualaf di Malaysia.

Kata kunci: Harta pusaka; mualaf; konflik perundangan; hibah

ABSTRACT

This article discusses the occurring inheritance problem of new Muslim converts in Malaysia. There are many cases of disputed inheritance property due to conversion to Islam. The research objective is to study the methods available to resolve this problem. This is a qualitative study using a content analysis approach. Data is collected using case study method and analysed by a descriptive and thematic approach. Research findings show that several main factors in conflict of law/legislation impact converts and beneficiaries, particularly involving inheritance. Among these factors are petition for decree of nullity of previous marriage, secrecy of conversion to Islam and continuation of nafaqah (maintenance) for former spouse. This research concludes that these factors have a big impact on rights of heirs to inheritance property. Thus, this consequence requires urgent attention in property management planning through the hibah instrument as a method of resolving the inheritance problem involving property of Muslim converts in Malaysia.

Keywords: Inheritance; Muslim converts; conflict of laws; hibah

PENGENALAN

Kehidupan di Malaysia yang bermasyarakat majmuk terdiri daripada pelbagai masyarakat yang berbilang bangsa, agama dan kepercayaan. Mualaf atau saudara baru bukanlah suatu istilah asing dalam kalangan masyarakat Islam di Malaysia. Malah sekiranya ditinjau dari segi sejarah, penduduk Tanah Melayu sebelum kedatangan Islam telah menganut pelbagai kepercayaan lain. Istilah mualaf merupakan istilah yang diguna pakai bagi merujuk semua golongan saudara baru, sama ada yang baru memeluk Islam atau yang telah lama menganut Islam. Islam sebagai agama yang sempurna telah menentukan cara-cara pemilikan harta yang sah menurut hukum syarak seperti pemilikan melalui hibah, wasiat dan juga

faraid. Faraid dan wasiat merupakan pemilikan dari sudut pemberian atau agihan harta selepas kematian seseorang. Namun hibah ialah pemilikan secara pemberian percuma atas dasar kasih sayang dan pertolongan yang dibenarkan dalam Islam semasa hidup kepada ahli keluarga atau sesiapa sahaja yang dikehendakinya. Penentuan pemilikan harta yang sah ini adalah bagi mengelakkan terjadinya pelbagai konflik dan perebutan harta. Rentetan daripada asimilasi antara anggota masyarakat yang semakin berkembang dan senario pertukaran daripada agama bukan Islam kepada agama Islam, konflik berhubung hak ke atas harta peninggalan waris yang berbeza agama juga turut terlibat.

KONFLIK PEWARISAN HARTA PUSAKA MUALAF DI MALAYSIA

Kehadiran mualaf ialah satu rahmat besar terhadap perkembangan Islam, yang seharusnya menjadi nilai tambah bukan sahaja terhadap kuantiti ummah malah juga terhadap kualiti ummah. Melihat situasi pewarisan harta pusaka di Malaysia yang melibatkan mualaf, beberapa kes mualaf yang boleh diteliti menunjukkan wujud permasalahan dalam konflik perundangan yang memberi kesan kepada mualaf dan para warisnya, terutama melibatkan harta pusaka. Secara asasnya, hukum syarak menetapkan harta seorang Muslim tidak boleh diwarisi oleh warisnya yang bukan beragama Islam dan sebaliknya. Ini kerana hukum dengan jelas memutuskan perbezaan akidah menyebabkan hak untuk pusaka terhalang. Sabda Rasulullah SAW yang mafhumnya: “Seorang Muslim tidak boleh mewarisi pusaka orang kafir dan seorang kafir tidak boleh mewarisi pusaka seorang Muslim” (al-Bukhari 1987: no. hadis 6764; Muslim 1978: no. hadis 4116).

Penulisan ini hanya meneliti dan membincangkan tujuh kes terpilih yang melibatkan pewarisan harta pusaka mualaf di Malaysia. Kes *Eeswari Visuwalingham lwn Govement of Malaysia* [1990] 1 MLJ 36, *Douglas A. Pedley lwn Majlis Agama Islam Pulau Pinang & Anor* [1990] 2 MLJ 301, *Isabela Madeline Roy & Ors. lwn Sarimah Low Abdullah & Ors.* [2005] 2 MLJ 301, *Re Timah bte Abdullah decd.* [1941] MLJ 51, *Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan lwn Lim Ee Seng & Satu lagi* [2000] 2 MLJ 572, *Tan Sung Mooi lwn Too Miew Kim* [1994] 3 MLJ 117 dan kes *Ganesan A/L Lingam @ Abdul Ghani* [2007] ialah antara kes yang dipilih untuk dikupas dengan lebih terperinci menerusi pendekatan keperluan penyelesaian bagi masalah pewarisan harta mualaf di Malaysia.

Kes *Eeswari* [1990], *Douglas* [1990] dan *Isabela* [2005] merupakan kes yang melibatkan petisyen pembubaran perkahwinan terdahulu yang memberi kesan kepada mualaf atau waris-warisnya yang melibatkan harta pusaka. Dalam kes *Eeswari*, perayu (si isteri, iaitu *Eeswari*) yang masih beragama Hindu membuat tuntutan mewarisi wang pencen suaminya, seorang ‘mualaf’ yang telah meninggal dunia. Perayu sebelum ini telah berkahwin menurut upacara Hindu pada 15 November 1950 kepada *Visuwalingham a/l Ponniah* dan perkahwinan itu telah didaftarkan. Suaminya kemudiannya, memeluk agama Islam pada 16 Jun 1978. Isu yang dipertikaikan dalam kes ini ialah perayu telah memohon suatu deklarasi bahawa beliau ialah seorang *dependant* di bawah Seksyen

4 *Pension Adjustment (Amendment) Act 1983* dan berhak kepada pencen *derivative* di bawah Seksyen 15, Akta Pencen 1980. Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur memutuskan perayu tidak berhak ke atas pencen tersebut kerana dia tidak termasuk dalam maksud *dependant* (janda) dalam Kaedah-kaedah Pencen 1980. Walau bagaimanapun perayu kemudian dalam rayuannya di Mahkamah Agung (ketika itu), Hakim Mahkamah Agung, Yang Arif Hakim membenarkan rayuan perayu dan telah memutuskan oleh kerana tiada petisyen pembubaran perkahwinan terdahulu pernah dibuat, lalu diputuskan perkahwinan sivil itu masih dianggap wujud dan berterusan sehingga melayakkan si isteri untuk menerima wang pencen suaminya dan perayu termasuk di bawah takrif seorang balu yang tersenarai di bawah Kaedah-kaedah Pencen 1980.

Mahkamah memutuskan alasan kehakiman pada kes ini ialah bila mana hak seorang bekas isteri untuk mewarisi wang pencen peninggalan bekas suaminya telah diputuskan sebagai satu hak di bawah statut tanpa mengira perbezaan agama sebagaimana berikut:

The Pension Act 1980 and the 1980 Regulations are civil laws of general application and if a person is entitled under the act that the person is entitled regardless of whether he is a Muslim or a non-Muslim. For the purpose of the pension laws the appellant is certainly a widow [or one of the widows] of the deceased.

[Akta Pencen 1980 dan peraturan-peraturan 1980 adalah undang-undang sivil bagi permohonan am dan jika seseorang yang berhak di bawah Akta tersebut maka dikira orang yang berhak tanpa mengira sama ada dia adalah seorang Islam atau bukan Islam. Untuk tujuan undang-undang pencen ini perayu sememangnya menjadi balu [atau salah satu daripada yang janda si mati].

Konflik timbul apabila undang-undang sivil hanya mengiktiraf permohonan petisyen pembubaran perkahwinan bagi pasangan yang sebelumnya bukan beragama Islam hanya dari pihak yang bukan beragama Islam, dan dilakukan di Mahkamah Tinggi Sivil sahaja. Bagaimanapun, kedudukan undang-undang dan kuasa mahkamah sivil ini boleh mengundang konflik yang lebih rumit dan tuntutan bertindih apabila sekiranya mualaf telah berkahwin lain selepas memeluk agama Islam dan isterinya yang baru turut menuntut hak daripada wang pencen terbabit (Mahamad Naser 2010: 338). Jasni (2014: 36) berpandangan sewajarnya mahkamah memutuskan perkahwinan tersebut telah tamat dan pada masa yang sama bekas isteri masih mendapat hak ke atas wang pencen tersebut sebagai waris tanggungan.

Keputusan hakim bagi kes ini adalah seiring dengan fatwa Muzakarah Jawatankuasa Fatwa kali-

21, iaitu pada 12 September 1988 yang memutuskan ganjaran terbitan, pencen terbitan dan wang sagu hati tidak dianggap sebagai harta pusaka dan tidak tertakluk kepada hukum *al-fara'id* kerana wang tersebut adalah terbit selepas berlaku kematian. Malah ia tertakluk kepada Akta Pencen 1980 (Akta 227) dan (Akta 239). Oleh yang demikian, wang atau pembayaran tersebut bukanlah harta pusaka dan perlu diwarisi oleh waris tanggungan, iaitu waris yang ditanggung nafkah oleh si mati semasa hidupnya, sama ada mereka mempunyai hubungan nasab dengan si mati atau tidak, seperti isteri, anak-anak atau anak angkat yang berumur di bawah 21 tahun yang belum berkahwin. Fatwa ini diputuskan sebagai sandaran kepada Seksyen 11(1), Akta Penghitungan Semula Pencen 1980 (Akta 228) yang memperuntukkan 'pencen terbitan atau pencen tanggungan' adalah menjadi hak balu, anak-anak serta ibu dan bapa dengan keadaan keutamaan diberikan kepada isteri dan anak-anak (Seksyen 11). Pentafsiran ini menjadikan waris tanggungan yang bukan beragama Islam juga berhak mendapat harta peninggalan dalam bentuk tanggungan pencen, seperti bagi tujuan nafkah dan sara hidup (Jasni 2014: 36). Manakala fatwa yang diputuskan oleh Mufti Wilayah Persekutuan menyatakan pencen adalah termasuk dalam harta pusaka adalah benar dan fatwa berkenaan kes Eeswari Visuwalingam tidak berhak ke atas wang pencen tersebut perlu diperhalusi semula memandangkan Eeswari menuntut wang pencen terbitan bukannya wang pencen yang termasuk dalam kategori harta pusaka.

Walau bagaimanapun, berdasarkan keputusan mahkamah yang telah membenarkan rayuan perayu dan memutuskan oleh kerana tiada petisyen pembubaran perkahwinan pernah dibuat, lalu diputuskan perkahwinan sivil itu masih dianggap wujud dan berterusan sehingga melayakkan si isteri untuk menerima wang pencen suaminya boleh menimbulkan konflik kerana undang-undang sivil hanya mengiktiraf permohonan petisyen pembubaran perkahwinan bagi pasangan yang sebelumnya bukan beragama Islam hanya dari pihak yang bukan beragama Islam, dan dilakukan di Mahkamah Tinggi Sivil sahaja. Sekiranya diteliti, ini bermakna seksyen 51 ini hanya memberi hak kepada pihak yang tidak memeluk Islam itu untuk memfailkan petisyen pembubaran perkahwinannya, manakala pihak yang memeluk Islam tidak langsung mempunyai hak untuk membubarkan perkahwinan tersebut. Sekiranya pihak yang tidak memeluk Islam itu enggan memfailkan petisyen itu atas alasan-alasan tertentu, tiada sebarang remedi dan jalan keluar bagi pihak yang memeluk

Islam tersebut (Zainul Rijal & Nurhidayah 2008: 51). Malah, kedudukan undang-undang dan kuasa Mahkamah Sivil ini boleh mengundang konflik yang lebih rumit dan tuntutan bertindih, apabila sekiranya saudara baru telah berkahwin lain selepas memeluk agama Islam dan isterinya yang baru turut menuntut hak daripada wang pencen terbabit.

Namun fatwa yang diputuskan oleh Mufti Wilayah Persekutuan menyatakan pencen adalah termasuk dalam harta pusaka dan Eeswari Visuwalingam [1990] tidak berhak ke atas wang pencen tersebut. Fatwa ini berbeza dengan keputusan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa kali-21 dua tahun sebelumnya, iaitu pada 12 September 1988 yang memutuskan sebaliknya, iaitu ganjaran terbitan, pencen terbitan dan wang sagu hati bukanlah harta pusaka dan tidak tertakluk kepada hukum *al-fara'id* kerana wang tersebut adalah terbit selepas berlaku kematian.

Kes *Douglas* [1990] merupakan kes yang seakan-akan sama dengan kes *Isabela* [2005] membabitkan hanya diiktiraf petisyen pembubaran perkahwinan dari pihak suami/isteri yang bukan beragama Islam di Mahkamah Tinggi Sivil. Ini bermakna pembubaran perkahwinan yang dibuat oleh pihak yang memeluk Islam di mahkamah Syariah adalah tidak secara automatik membubarkan perkahwinan sivil tersebut. Dalam kes *Douglas* [1990], plaintif, seorang Kristian, telah berkahwin dengan isterinya, juga beragama Kristian pada 12 Februari 1966 menurut upacara Kristian. Pada 12 Januari 1987, isteri itu telah memeluk agama Islam tanpa pengetahuan plaintif. Pada 12 April 1987, Kadi Besar Pulau Pinang telah menulis kepada plaintif bahawa isterinya telah memeluk Islam dan menyuruhnya mengikuti langkah isterinya. Sekiranya tidak berbuat demikian dalam masa 90 hari (tiga bulan), hubungan antaranya dan isterinya akan ditamatkan menurut undang-undang Islam.

Isu yang dipertikaikan dalam kes ini, plaintif telah memohon deklarasi di Mahkamah Tinggi bahawa penukaran agama isterinya tidak membubarkan perkahwinan itu dan tidak memberi apa-apa kesan kepada status perkahwinan mereka. Yang Arif Hakim telah memberi penghakiman, iaitu satu perkahwinan bukan Islam tidak dibubarkan apabila satu pihaknya memeluk agama Islam. Ia hanya memberi alasan kepada pihak yang satu lagi yang tidak masuk Islam untuk mempetisyen untuk perceraian. Dalam penghakimannya, Yang Arif telah merujuk kepada pernyataan kadi besar dalam kes ini bahawa perkahwinan itu dalam keadaan itu akan terubuh menurut undang-undang Islam dan berkata: "Pernyataan Kadi Besar itu tidak dan tidak akan

menjejaskan keadaan plaintif di dalam pandangan undang-undang peribadinya dan undang-undang sivil negara". Kesan keputusan ini, dengan tidak terbubarnya perkahwinan yang lama boleh memberi kesan dalam isu pewarisan harta sekiranya isterinya meninggal dunia. Malah konflik yang lebih rumit akan timbul sekiranya isterinya berkahwin lain dan memperoleh waris daripada perkahwinan tersebut.

Meneliti kes *Isabela Madeline Roy & Ors. Iwn Sarimah Low Abdullah & Ors.* [2005] yang merujuk kepada kes terdahulu, iaitu kes *Eeswari* [1990] dan *Douglas* [1990], plaintif-plaintif merupakan anak-anak kepada si mati daripada perkahwinan dengan defendan pertama. Si mati telah berkahwin dengan defendan pertama melalui perkahwinan monogami Kristian. Semasa hayatnya, plaintif telah memeluk Islam tetapi merahsiakan pengislamannya daripada defendan pertama. Akibat kerahsiaan ini, defendan pertama tidak boleh kemukakan permohonan pembubaran perkahwinan di bawah seksyen 51A (1) Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 (Akta164) dan menjadikan perkahwinannya dengan si mati masih berkekalan. Tanpa pengetahuan defendan pertama juga, si mati telah berkahwin pula dengan defendan kedua mengikut Undang-undang Islam. Isu yang dipertikaikan ialah sama ada pemindahan hak milik hartanah (harta pusaka) kepada defendan kedua sah atau tidak. Hakim Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur, Yang Arif Hakim telah memutuskan:

1. Perkahwinan si mati dengan defendan kedua adalah tidak sah, terbatal dan tidak memberi kesan memandangkan perkahwinannya dengan defendan pertama tidak terbubar walaupun sudah memeluk Islam.
2. Defendan ketiga dan keempat tidak mempunyai hak pewarisan daripada harta pusaka si mati kerana tiada perkahwinan yang sah di antara ibu bapa.

Mahkamah memutuskan alasan kehakiman pada kes ini ialah seperti berikut:

1. Si mati dan defendan pertama masih lagi hidup semasa si mati memasuki gerbang perkahwinan sivil dengan defendan kedua. Apabila terdapat suatu sijil mengenai perkahwinan si mati dan defendan kedua pada 1957, beban telah beralih kepada defendan-defendan lain untuk membuktikan fakta-fakta yang menunjukkan si mati mempunyai kapasiti (melalui pembubaran perkahwinan dengan cara penceraian, pembatalan dan kematian defendan pertama) untuk berkahwin dengan defendan kedua.

2. Si mati tidak mempunyai kapasiti untuk memasuki perkahwinan poligami dengan defendan kedua. Dengan memasuki suatu perkahwinan Kristian, si mati tidak boleh secara sahnya, semasa perkahwinan itu masih wujud, berkahwin dengan perempuan lain. Oleh itu, perkahwinan si mati yang berikutnya, termasuk dengan defendan kedua adalah tidak sah dan terbatal dan tidak mempunyai kesan. Ini kerana si mati masih lagi berterusan menjadi suami kepada defendan pertama.

Konflik timbul apabila undang-undang sivil hanya mengiktiraf pembubaran perkahwinan bagi pasangan yang sebelumnya bukan beragama Islam, dilakukan di Mahkamah Tinggi Sivil sahaja. Berdasarkan Seksyen 51, Akta Membaharui Undang-Undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976, apabila berlaku satu pihak daripada pasangan suami isteri telah memeluk agama Islam, pasangan dalam agama asal perlu membubarkan perkahwinan di Mahkamah Sivil (*decree of nullity*). Peruntukan tersebut ialah: *"Where one party to a marriage has converted to Islam, the other party who has not so converted may petition for a divorce: provided that no petition under this section shall be presented before the expiration of the period of three months from the date of the conversion"*.

Ini jelas menunjukkan peruntukan hanya memberi kuasa kepada pasangan yang bukan beragama Islam sahaja untuk memohon pembubaran perkahwinan, dan pasangan yang beragama Islam tidak layak untuk membuat permohonan melainkan di Mahkamah Syariah. Rentetan daripada petisyen yang digunakan dalam kes ini oleh defendan pertama menyebabkan perkahwinan defendan kedua adalah tidak sah, terbatal dan tidak memberi kesan. Akibatnya, defendan ketiga dan keempat tidak mempunyai hak pewarisan daripada harta pusaka plaintif (si mati) kerana tiada perkahwinan yang sah di antara ibu bapa mengikut undang-undang sivil. Sedangkan, perkahwinan ibu bapa mereka mengikut undang-undang Syariah adalah sah kerana merupakan perkahwinan pertama, seterusnya berhak mewarisi pewarisan harta pusaka plaintif.

Dapatan menunjukkan faktor petisyen pembubaran perkahwinan terdahulu telah membawa kerumitan kepada bukan sahaja ahli waris yang bukan Islam tetapi juga kepada waris yang beragama Islam. Malah memberi kesan yang lebih keruh dan menimbulkan ketidakadilan bila mana pihak yang berhak mendapat bahagian harta pusaka dinafikan untuk mewarisi harta si mati. Keputusan hakim juga adalah wajar

diperhalusi semula terutama dalam situasi pamakaian undang-undang Islam berasaskan mazhab Shafi'i di negara ini (Khairani & Mohd Al-Adib 2015: 13). Undang-undang bukan sahaja menganggap saudara itu sebagai pihak yang bersalah, malah tidak memberi peluang bagi mualaf mempetisyenkan perceraian di mahkamah sivil (Zuliza & Mohd Zamro 2008: 108; Zuliza & Mohd Zamro 2003). Mengikut pandangan muktamad dalam mazhab Shafi'i, perkahwinan tersebut akan terubuh secara automatik sekiranya satu daripada pasangan tidak memeluk Islam semasa dalam tempoh 'iddah (al-Nawawi 2010: 554).

Kes *Re Timah* [1941] pula merupakan kes tuntutan dari pihak waris yang bukan beragama Islam ke atas harta peninggalan. Si mati yang merupakan seorang perempuan berbangsa Jepun yang telah memeluk agama Islam dan berkahwin dengan seorang lelaki Islam, Haji Hassan. Beliau telah meninggal dunia dan meninggalkan sejumlah harta. Isu pertikaian yang timbul, sama ada saudara lelaki dan ibu si mati yang tidak beragama Islam boleh mewarisi harta si mati. Yang Arif Hakim Gordon-Smith, Mahkamah Tinggi Sivil di Pahang telah memutuskan dengan mengiktiraf undang-undang Islam sebagai undang-undang yang terpakai dalam kes ini, bahawa saudara-saudara bukan Islam seorang wanita Jepun yang telah menganuti agama Islam dan telah meninggal dunia, tidak berhak menjadi waris si mati itu dan harta pusakanya terpulang kepada Kerajaan Pahang. Hakim merujuk kes ini di bawah Mazhab Shafi'i seperti yang diamalkan di Malaysia, waris bukan Islam ditegah untuk mewarisi harta orang Islam sebagaimana kata-katanya:

The Shafi'i School or interpretation of Mohamedan Law is applicable in Malaya and both according to Tyabji's Principles of Muhammadan Law (2nd Edition) page 834, paragraph 4 and Howard's Translation of Minhaj et Talibin, paragraph 9 page 253, an infidel is excluded from and cannot succeed to the estate of a Mohamedan.

Antara kes yang sama keputusan seperti kes ini ialah kes *Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan lwn Lim Ee Seng & Satu lagi* [2000] 2 MLJ 572 di Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur. Dalam kes ini, si mati telah memeluk agama Islam dan didaftar sebagai seorang Islam pada 23 Januari 1973. Beliau meninggal dunia pada 28 Julai 1988. Semasa hayatnya, si mati tidak pernah kembali kepada agama asalnya atau memeluk agama lain. Surat kuasa mentadbir harta pusaka si mati telah dikeluarkan pada 27 Ogos 1992 kepada defendan-defendan. Defendan pertama merupakan isteri si mati di bawah undang-undang sivil dan mempunyai dua orang anak perempuan. Plaintiff menuntut supaya Mahkamah Tinggi membatalkan

surat kuasa mentadbir yang telah diberikan kepada plaintiff. Isunya ialah sama ada defendan mempunyai kepentingan benefisial dalam harta pusaka si mati. Mahkamah Tinggi memutuskan, oleh sebab si mati telah memeluk Islam dan defendan-defendan tidak beragama Islam, prinsip dalam kes *Re Timah bt Abdullah decd.* adalah terpakai.

Dapatan mendapati tuntutan yang dibuat oleh waris bukan beragama Islam sedikit sebanyak menggugat hak-hak waris yang lain. Oleh kerana perbezaan agama antara waris dengan pewaris merupakan satu daripada halangan pewarisan dan mereka tidak boleh saling mewarisi, adalah wajar keperluan perancangan hibah sebagai satu penyelesaian untuk membolehkan seseorang yang baru memeluk Islam memberikan harta mereka kepada keluarga, terutama ibu bapa yang telah banyak berjasa sebagai menghargai pengorbanan sekurangnya melahir dan membesarkan mereka meskipun berlainan agama.

Kes seterusnya, iaitu kes *Tan Sung Mooi lwn Too Miew Kim* [1994], pemohon dan responden telah berkahwin pada tahun 1976 mengikut adat Cina dan tinggal bersama sehingga tahun 1982. Selepas itu, mereka tinggal berasingan. Pada tahun 1989, satu petisyen perceraian difailkan oleh pemohon di bawah seksyen 53 Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976. Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur telah membubarkan perkahwinan mereka dengan mengeluarkan satu *dikri nisi* kepada petisyener. Walau bagaimanapun, sebelum dikri itu menjadi mutlak, pada 24 Disember 1991, pemohon telah memfailkan suatu permohonan di bawah seksyen 76 dan 77 Akta yang sama untuk mendapatkan *relief* sampingan, iaitu asset perkahwinan dan nafkah.

Isu yang dipertikaikan dalam kes ini ialah apabila defendan membangkitkan isu bahawa Mahkamah Tinggi tidak mempunyai bidang kuasa ke atasnya kerana beliau telah memeluk Islam. Sebaliknya, pemohon telah berhujah bahawa memandangkan beliau bukan seorang Islam, beliau tidak di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah. Pesuruhjaya Kehakiman telah merujuk kes ini kepada Mahkamah Agung dan diputuskan bahawa Seksyen 3(3) Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 jelas menyatakan pemakaiannya hanya terbatas ke atas perkahwinan bukan Islam sahaja. Walau bagaimanapun, merujuk fakta kes ini, Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 dipakai kepada kedua-dua pihak kerana kedua-duanya bukan beragama Islam semasa perkahwinan tersebut dilangsungkan dan

ketika Mahkamah Tinggi membubarkan. Oleh yang demikian, Mahkamah Tinggi mempunyai bidang kuasa untuk mendapatkan *reliefs* sampingan di bawah Akta ini kerana permohonan yang dibuat di bawah Seksyen 76 dan 77 Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 hanya menyentuh perkara kewajipan kedua-dua pihak sebagai bukan Islam dan adalah sampingan kepada perintah perceraian.

Meneliti kes *Ganesan* pula, perayu telah memeluk Islam dan berkahwin dengan wanita beragama Islam. Mahkamah Rayuan Putrajaya, Yang Arif Hakim telah memerintah perayu untuk terus membayar nafkah kepada bekas isterinya yang masih beragama Hindu. Merumuskan kedua-dua kes tersebut, dapatan menunjukkan tanggungjawab nafkah kepada keluarga yang bukan Islam pernah diputuskan oleh mahkamah sebagai berterusan sekalipun suami telah menganut Islam, sebagaimana diputuskan dalam kes *U. Viswalingam lwn S. Viswalingam* [1979]. Dalam Islam, hak isteri yang bukan Islam ke atas nafkah hanya berlangsung selama tempoh 'iddah sahaja dan tidak berterusan selama-lamanya. Namun, merujuk kepada peruntukan Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 ini, penerusan tanggungjawab mualaf atau harta peninggalannya ke atas nafkah dan kebajikan ahli keluarganya yang bukan Islam berterusan sehingga dibenarkan oleh undang-undang. Dalam kes ini, sekiranya perayu meninggal dunia, tuntutan bertindih daripada bekas isterinya dan isteri serta waris yang beragama Islam akan berlaku kepada pentadbir pusakanya.

HAK MUALAF DAN WARISNYA DALAM PEWARISAN HARTA PUSAKA

Menurut *al-Mu'jam al-'Arabi al-Asasi* (1988: 101), perkataan mualaf diambil daripada kata dasarnya *allafa, yu'allifu, ta'lifan* yang bererti disatukan. Dari sudut bahasa, mualaf bermaksud orang yang baru menganut Islam (*Kamus al-Marbawi* t.th.: 26) atau orang yang baru memeluk Islam (*Kamus Dewan* 2002: 900). Menurut *Lisan al-'Arab* pula, perkataan mualaf berasal dari *allafa* yang membawa maksud menghimpunkan sesuatu dengan sesuatu atau menyatukan sesuatu dengan sesuatu (Ibn Manzur 2006: 180). Al-Shawkani (1964: 463) pula mentakrifkan mualaf ialah golongan yang baru memeluk Islam.

Sekiranya dilihat dari sudut istilah pula, *Kamus Istilah Fiqh* mencatatkan perkataan mualaf merujuk dan berasal daripada perkataan *wa mu'allafah*

qulubuhum, iaitu mereka yang dipujuk hatinya atau mereka yang baru memeluk Islam dan iman mereka masih lemah, seperti mana yang termaktub dalam Surah al-Tawbah, ayat 60. Ayat ini turut dikenali sebagai ayat al-Sadaqat, yang mafhumnya:

Sesungguhnya sedekah-sedekah (zakat) itu hanyalah untuk orang fakir, dan orang miskin dan amil-amil yang mengurusnya dan orang mualaf yang dijinakkan hatinya dan untuk hamba-hamba yang hendak memerdekakan dirinya, dan orang yang berhutang dan untuk (dibelanjakan pada) jalan Allah, dan orang musafir (yang keputusan) dalam perjalanan. (Ketetapan hukum yang demikian itu ialah) sebagai satu ketetapan (yang datangnya) daripada Allah. Dan (ingatlah) Allah Maha Mengetahui, lagi Maha Bijaksana.

Berdasarkan ayat di atas, mereka tergolong dalam lapan asnaf, iaitu golongan yang berhak menerima zakat. Mualaf merupakan golongan asnaf keempat menurut turutan yang berhak menerima zakat atau sedekah. Hal ini bertujuan untuk melunak, merapat serta menyatukan hati mereka terhadap Islam, terutama pada peringkat awal pemeluk Islam (al-Razi 2002: 85), malah agar mereka menjadi cenderung terhadap Islam dengan cara melakukan kebaikan kepada mereka atau menghalang mereka daripada melakukan kejahatan terhadap Islam (al-Maraghi 1974: 142). Menurut al-Qurtubi dalam tafsirnya *al-Jami' li Ahkam al-Qur'an* mendefinisikan mualaf sebagai segelintir orang yang hidup pada masa awal kemunculan Islam, yang baru memeluk Islam secara lahiriah akan tetapi keyakinan mereka sangat lemah (al-Zuhayli 1991: 269).

Bagi pandangan *fuqaha'*, menurut Imam Shafi'i, mualaf ialah orang yang dijinak atau dilembutkan hatinya yang telah memeluk Islam. Berdasarkan pentafsiran ini, golongan mualaf terbatas kepada orang yang telah memeluk Islam sahaja (al-Shafi'i 2013: 61). Al-Sabuni (1997: 107) berpendapat terma *mu'allafah qulubuhum* yang disebut dalam al-Qur'an merujuk mereka yang diberikan zakat oleh Nabi Muhammad SAW dengan tujuan supaya menjinakkan hati mereka untuk masuk Islam atau supaya menetapkan diri mereka dalam Islam.

Imam al-Sha'rawi (2001: 149) pula mentakrifkan mualaf ialah mereka yang kita jinakkan hati mereka dan galakkan mereka untuk menerima Islam atau sebagai tempat pertolongan bagi Muslimin. Mereka terbahagi kepada dua golongan, iaitu Muslim dan kafir. Mualaf Muslim ialah mereka yang telah memeluk Islam dan niatnya masih lemah, pemberian zakat untuk menguatkan iman mereka atau mereka yang telah memeluk Islam dan niatnya telah kuat terhadap Islam dan mulia di sisi kaumnya, lantas tidak perlu diberi zakat. Manakala mualaf kafir

ialah mereka yang membantu Muslimin untuk memberhentikan kerosakkan oleh kaum kafir dan diberikan zakat.

Dari sudut perundangan pula, berdasarkan Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Negeri Sembilan) 2003, Bahagian IX Memeluk Islam, Seksyen 107-108, mualaf ialah seseorang yang memeluk agama Islam dan menjadi seorang orang Islam sebaik sahaja selesai mengucapkan dua kalimah Syahadah dengan syarat bahawa kehendak-kehendak Seksyen 107, iaitu mengucapkannya dalam bahasa Arab, difahami maksudnya serta atas kerelaan sendiri dipenuhi.

Secara umum, istilah mualaf atau saudara baru merujuk kepada golongan non-Muslim yang baru menganut agama Islam. Begitu juga pandangan dan fahaman masyarakat umum terhadap mualaf yang dianggap sebagai mualaf dalam Islam tanpa mengira sama ada mereka baru memeluk Islam mahupun yang telah lama memeluk Islam. Sehingga kini, fahaman sebilangan besar masyarakat mengenai pengertian mualaf masih belum berubah walaupun dakwah Islam kepada golongan non-Muslim semakin tersebar luas dan bilangan mereka yang memeluk Islam semakin meningkat. Merujuk kembali pewarisan antara orang Islam dan waris mereka yang bukan beragama Islam terdapat tiga pandangan di sisi ulama, iaitu (1) masing-masing tidak mewarisi; (2) hanya orang Islam yang mewarisi; dan (3) orang Islam hanya mewarisi ketika atau dalam tempoh mualaf tersebut berada dalam agama Islam (Jasni & Amir 2010: 440; Jasni 2014: 22).

KEPERLUAN HIBAH SEBAGAI KAEDAH PENYELESAIAN

Konsep hibah yang wujud dalam al-Qur'an dan al-Sunnah serta diamalkan oleh orang Islam di seluruh pelosok dunia, termasuk Malaysia merupakan satu daripada bentuk pengurusan harta yang dianjurkan dalam Islam. Ia adalah pemberian percuma atas dasar kasih sayang dan pertolongan yang dibenarkan dalam Islam kepada ahli keluarga atau sesiapa sahaja yang dikehendakinya. Hibah dari segi bahasa merupakan perkataan Arab yang berasal daripada kata kerja *wahaba* yang bermaksud *tabarru'*, iaitu sumbangan (al-Jurjani 1998: 319). Ibn Manzur (2006: 399) mendefinisikan sebagai pemberian tanpa apa-apa balasan dan tiada sebarang tujuan. Menurut Ibn Rusyd (1996: 357) pula menerangkan hibah bermaksud pemberian tanpa balasan yang memberi kebaikan dan kelebihan kepada penerima hibah, sama ada

yang diberi iu berupa harta atau bukan harta. Hibah pada istilah syarak ialah satu akad yang bermaksud pemberian milik sesuatu tanpa balasan (al-Jurjani 1998: 319). Menurut mazhab Shafi'i, hibah ialah pemberian milik *'ayn* harta tanpa balasan ketika hidup secara sukarela (al-Bugha et al. 2006: 101).

Pelaksanaan hibah ialah satu amalan sunat dan digalakkan dalam Islam. Amalan ini adalah berdasarkan al-Qur'an, al-Sunnah, ijmak ulama dan logik akal. Antara ayat al-Qur'an yang menjadi dalil-dalil pensyariat hibah ialah sebagaimana firman Allah SWT dalam Surah al-Baqarah, ayat 177, yang mafhumnya: "...dan menderma seseorang akan hartanya sedang ia menyayangi, kepada kaum kerabat, dan anak-anak yatim dan orang miskin dan orang yang terlantar dalam perjalanan, dan kepada orang yang meminta". Dapat juga dilihat pada firman Allah SWT dalam Surah al-Ma'idah, ayat 2, yang mafhumnya: "dan hendaklah kamu bertolong-tolongan untuk membuat kebajikan dan bertakwa...". Selain itu, sabda Nabi Muhammad SAW yang mafhumnya: "saling memberi hadiahlah kamu, nescaya kamu akan saling menyayangi" (al-Bukhari 1987: no. hadis 174).

Sesuatu akad hibah tidak akan terbentuk melainkan setelah memenuhi rukun dan syaratnya. Menurut jumhur *fuqaha'* daripada kalangan mazhab Maliki, Shafi'i dan Hanbali, rukun-rukun hibah ialah (1) pemberi hibah, (2) penerima hibah, (3) harta yang dihibah dan (4) *sighah*. Pemberian hibah tidak dihadkan kepada sekumpulan orang tertentu sahaja seperti mana yang terdapat dalam sistem faraid yang memberikan hak hanya kepada ahli waris-waris. Hibah juga tidak pula mengecualikan sekumpulan orang yang lain bagi mendapatkan haknya seperti mana dalam wasiat yang mengecualikan waris sebagai penerima wasiat.

Di Malaysia, sehingga hari ini masih tiada peruntukan khusus mengenai undang-undang hibah yang dikanunkan. Setakat yang ada hanyalah peruntukan yang menjelaskan tentang bidang kuasa Mahkamah Syariah mengenai hibah yang termasuk dalam Senarai II Butiran 1 Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan yang menyatakan:

Kecuali mengenai Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Labuan dan Putrajaya, hukum syarak dan undang-undang diri dan keluarga bagi orang yang menganut agama Islam, termasuk hukum syarak yang berhubungan dengan mewarisi harta berwasiat dan tidak berwasiat, pertunangan, perkahwinan, perceraian, mas kahwin, nafkah, pengambilan anak angkat, taraf anak, penjagaan anak, pemberian, pembahagian harta dan amanah bukan khairat, wakaf dan takrif serta peraturan mengenai amanah khairat dan khairat agama, pelantikan pemegang-pemegang amanah dan perbadanan bagi orang-orang mengenai pemberian agama dan khairat,

yayasan, amanah, khairat dan yayasan khairat yang dijalankan, kesemuanya dalam negeri; adat istiadat Melayu; Zakat, Fitrah dan Baitulmal atau hasil agama Islam yang seumpamanya; masjid atau mana-mana tempat sembahyang awam untuk orang Islam, mengadakan dan menghukum kesalahan-kesalahan yang dilakukan oleh orang yang menganut agama Islam terhadap rukun-rukun Islam, kecuali mengenai perkara-perkara yang termasuk dalam Senarai Persekutuan; keanggotaan, penyusunan dan acara bagi mahkamah-mahkamah syariah, yang akan mempunyai bidang kuasa hanya ke atas orang-orang yang menganut agama Islam dan hanya mengenai mana-mana perkara yang termasuk dalam perenggan ini, tetapi tidak mempunyai bidang kuasa mengenai kesalahan-kesalahan kecuali setakat yang diberi oleh undang-undang persekutuan; mengawal pengembangan iktikad dan kepercayaan antara orang-orang yang menganut agama Islam; menentukan perkara-perkara hukum syarak dan iktikad dan adat istiadat Melayu.

Peruntukan di atas menunjukkan hibah ialah sebahagian daripada perkara negeri yang diletakkan di bawah pentadbiran agama Islam di setiap negeri dan secara langsung ia terletak di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah. Dengan demikian, Seksyen 46(2) (b)(v) dan (vi), Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 (Akta 505) memperuntukkan seperti yang berikut:

Mahkamah Tinggi Syariah hendaklah:

- (b) dalam bidang kuasa malnya, mendengar dan memutuskan semua tindakan dan prosiding dalam mana semua pihak adalah orang Islam dan yang berhubungan dengan:
- (v) wasiat atau alang semasa marad-al-maut seseorang si mati Islam;
- (vi) alang semasa hidup, atau penyelesaian yang dibuat tanpa balasan yang memadai dengan wang atau nilai wang, oleh seseorang Islam;

Penggunaan perkataan ‘alang’, sama ada semasa *marad al-mawt* atau semasa hidup dan ‘penyelesaian yang dibuat tanpa balasan’ adalah merujuk kepada hibah atau pemberian (Sheikh Ghazali 2010: 41-42; Siti Mashitoh 2008: 21). Penggunaan perkataan yang sama dapat dilihat di negeri-negeri lain seperti Selangor, Melaka, Pulau Pinang, Johor, Perak, Kedah, Kelantan, Terengganu, Sabah dan Sarawak. Sementara itu, hanya Negeri Sembilan menggunakan perkataan ‘hibah’ sebagaimana maksud asalnya, Pahang menggunakan istilah ‘pemberian’ dan Perlis ialah satu-satunya negeri yang tidak memperuntukkan dalam enaknya berkaitan hibah yang memberi maksud pemberian yang dibuat ketika hidup (Noor Lizza 2014: 194).

Perkembangan mutakhir menunjukkan terdapat banyak kes pemelukan agama Islam yang telah dilakukan oleh orang bukan Islam. Justeru, corak pembahagian harta juga perlu lebih selari dengan perkembangan ini. Bagi orang yang baru memeluk Islam, mereka mungkin masih mahu mempunyai

hubungan yang rapat dengan keluarga mereka walaupun keluarga tersebut bukannya beragama Islam. Perbezaan agama antara waris dengan pewaris merupakan satu daripada halangan pewarisan dan mereka tidak boleh saling mewarisi.

Menyoroti kes *Eeswari* [1990], *Douglas* [1990] dan *Isabela* [2005], ketiga-tiga kes ini menunjukkan konflik berpunca daripada petisyen pembubaran perkahwinan terdahulu yang memberi kesan kepada mualaf atau waris-warisnya yang melibatkan harta pusaka. Memandangkan usulan dan cadangan meminda peruntukan seksyen 51A (1) Akta 164 sudah diutarakan namun masih belum diluluskan. Seksyen tersebut hendaklah dibuka kepada mualaf atau pasangan yang telah memeluk Islam patut diberikan hak dan ruang untuk memfailkan petisyen pembubaran perkahwinan sivilnya di bawah Akta Membaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976. Lantas, wujud keperluan hibah sebagai satu daripada langkah penyelesaian bagi membolehkan waris-waris mualaf yang beragama Islam daripada perkahwinannya (perkahwinan pertama menurut syariah) menerima harta peninggalannya apabila hak pewarisan mereka daripada harta pusaka dinafikan kerana tiada pembubaran perkahwinan sivil dibuat.

Dalam kes *Re Timah* [1941], dan *MAWIP lwn Lim Ee Seng & Satu lagi* [2000] pula, kedua-dua kes ini menunjukkan konflik timbul daripada tuntutan yang dibuat oleh waris yang bukan beragama Islam. Perbezaan agama menjadi halangan pewarisan dan mereka tidak boleh saling mewarisi. Oleh yang demikian, wujud keperluan kepada satu penyelesaian untuk membolehkan seseorang yang baru memeluk Islam untuk membolehkan mereka memberikan harta mereka kepada keluarga, terutama ibu bapa yang telah banyak berjasa sebagai menghargai pengorbanan sekurang-kurangnya melahir dan membesarkan mereka walaupun berlainan agama. Justeru, hibah ialah satu-satunya cara yang baik bagi tujuan tersebut yang memperlihatkan keindahan Islam sebagai agama yang amat menitikberatkan soal penghormatan kepada ibu bapa dan keluarga.

Kes *Tan Sung Mooi* [1994] dan kes *Ganesan* menunjukkan tanggungjawab nafkah kepada keluarga bukan Islam berterusan meskipun suami telah memeluk Islam. Keputusan hakim dibuat bagi mengelak sikap lari tanggungjawab dan meninggalkan bekas isteri dan anak-anak tanpa tanggungan dan tempat perlindungan. Keadaan ini boleh menimbulkan konflik dalam pewarisan harta jika mualaf itu meninggal dunia serta terdapat hak waris-waris lain ke atas harta peninggalannya.

Oleh itu, wujud keperluan hibah sebagai langkah perancangan harta bagi membolehkan waris-waris mualaf yang beragama Islam menerima hak mereka, serta membolehkan seseorang yang baru memeluk Islam untuk memberikan harta mereka kepada bekas isteri dan anak-anaknya.

KESIMPULAN

Perbincangan di atas jelas menunjukkan keperluan perancangan khusus melalui instrumen hibah bagi mengatasi masalah yang timbul dalam pewarisan harta mualaf di Malaysia. Keperluan ini bukan sahaja dikatakan dapat menjamin penurunan hak milik harta kepada waris mengikut kehendak pemberi hibah, malah ia akan mengurangkan jumlah kes harta pusaka di seluruh negara. Selain itu, hibah merupakan satu alternatif pengurusan harta yang membawa tujuan atau maksud yang sama dengan bentuk-bentuk sistem pewarisan harta yang lain dengan mengagihkan harta kekayaan secara adil dan boleh memupuk kasih sayang serta mencegah permusuhan. Hibah dengan syarat ruqba juga boleh diguna pakai bagi mualaf kepada sesiapa sahaja, termasuk kepada ahli keluarganya yang bukan beragama Islam. Kelonggaran dalam konsep hibah ini dengan membenarkan hibah kepada sesiapa sahaja asalkan penerima hibah mempunyai keupayaan memiliki harta secara tidak langsung memperlihatkan keindahan Islam sebagai agama yang amat menitikberatkan soal penghormatan kepada ibu bapa dan keluarga serta menggalakkan kasih sayang sesama manusia.

RUJUKAN

- al-Bukhari, Muhammad ibn Isma'il. 1987. *al-Jami' al-Sahih al-Mukhtasar*. Bayrut: Dar Ibn Kathir.
- al-Bugha, Mustafa Dib, al-Khin, Mustafa & al-Sharbaji, 'Ali. 2006. *al-Fiqh al-Manhaji 'ala Madhhab al-Imam al-Shafi'i*. Jil. 3. Dimashq: Dar al-Qalam.
- Ibn Manzur, Jamal al-Din Muhammad ibn Mukarram. 2006. *Lisan al-'Arab*. Bayrut: Dar al-Sadir.
- Ibn Rushd, Muhammad ibn Ahmad. 1996. *Bidayat al-Mujtahid wa Nihayat al-Muqtasid*. Jil. 5. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Jasni Sulong. 2014. Hak saudara baru terhadap harta pusaka: Analisis undang-undang semasa. *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari* 8: 20-40.
- Jasni Sulong & Amir Mohd Nason. 2010. Mualaf dan hak kehartaan: Analisis daripada perspektif hukum Islam dan undang-undang semasa. *Prosiding Seminar Kebangsaan Dakwah Saudara Kita: Isu dan Cabaran Semasa*, hlm. 438-457.
- al-Jurjani, 'Ali ibn Muhammad ibn 'Ali. 1998. *Kitab al-Ta'rifat*. Bayrut: Dar al-Kitab al-'Arabi.
- Kamus Dewan*. 2002. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamus al-Marbawi*. t.th. Ed. ke-4. al-Qahirah: Mustafa al-Halabi.
- Khairani Husin & Mohd Al-Adib Samuri. 2015. Kerahsiaan kemasukan Islam: Isu undang-undang kes pemelukan islam mualaf di Malaysia. *Jurnal Kanun* 1: 1-25.
- Mahamad Naser Disa. 2010. Isu-isu perundangan yang berbangkit daripada pemelukan Islam: Satu analisis. *Prosiding Seminar Kebangsaan Dakwah Saudara Kita: Isu dan Cabaran Semasa*, hlm. 324-344.
- Malayan Law Journal Reports. 2005. Vol. 2. Isabela Madeline Roy & Ors V Sarimah Low Bte Abdullah & Ors - [2005] 2 MLJ 521 - 12 October 2004.
- al-Maraghi, Ahmad Mustafa. 1974M. *Tafsir al-Maraghi*. Jil. 1. t.tp.: Maktabat al-Tijariyyah.
- Mohd Zamro Muda. 2009. Instrumen hibah dan wasiat: Analisis hukum dan aplikasi di Malayisa. *Jurnal Pengurusan JAWHAR* 3(1): 105-157.
- al-Nawawi, Abu Zakariyya Muhyi al-Din ibn Sharf. 2010. *Minhaj al-Talibin wa 'Umdat al-Mafatin*. al-Qahirah: Mu'assasat al-Su'udiyah.
- al-Mu'jam al-'Arabi al-Asasi*. 1988. t.tp.: Larus.
- Muslim ibn al-Hajjaj ibn Muslim al-Qushayri al-Naysaburi. 1978. *Sahih Muslim*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Noor Lizza Mohamed Said. 2014. Analisis fiqh dan terhadap undang-undang hibah dan wasiat di negara-negara Islam. Tesis Doktor Falsafah. Jabatan Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- al-Razi, al-Imam Fakhru al-Razi. 2002. *al-Tafsir al-Kabir*. Jil. 6. Bayrut: Dar al-Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- al-Sabuni, Muhammad Ali. 1997. *Faridat al-Zakah fi Al-Islam*. Bayrut: Dar al-Qur'an al-Karim.
- al-Shafi'i, Muhammad ibn Idris. 2013. *al-Umm*. Jil. 2. Bayrut: Dar al-Nawadir.
- al-Sha'rawi, Muhammad Mutawwali. 2001. *Jami' al-Fatawa al-Mu'asarah min al-Salaf al-Salih wa al-'Ulama' al-Mu'asirin*. al-Munawwarah: Dar al-Jazirah li al-Tiba'ah.
- al-Shawkani, Muhammad ibn 'Ali ibn Muhammad. 1964. *Fath al-Qadir*. Jil. 2. Bayrut: Maktabat al-'Asriyyah.
- Sheikh Ghazali Abd Rahman. 2010. Perkembangan terkini undang-undang hibah di Malaysia. *Prosiding Konvensyen Kebangsaan Perancangan & Pengurusan Harta dalam Islam*, hlm 36-46.
- Siti Mashitoh Mahmood. 2006. Bidang kuasa pentadbiran harta pusaka di Malaysia: Perspektif perundangan syariah dan sivil. *Prosiding Seminar Kebangsaan Pengurusan Harta dalam Islam*, hlm. 113-130.
- Zainul Rijal Abu Bakar & Nurhidayah Muhd Hashim. 2008. Hak pasangan masuk Islam menurut Akta Memperbaharui Undang-undang 1976. Dlm. Zainul Rijal Abu Bakar, Mohamad Isa Abd Ralip &

- Nurhidayah Muhd Hashim (pnyt.). *Isu-isu Syariah di Malaysia: Ke Arah Meletakkan Hak kepada yang Berhak*. Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti Teknologi MARA.
- al-Zuhayli, Wahbah. 1991. *al-Tafsir al-Munir fi al-‘Aqidah wa al-Shari‘ah wa al-Manhaj*. Jid. 5. Bayrut: Dar al-Fikr al-Mu‘asir.
- Zuliza Mohd Kusrin & Mohd Zamro Muda. 2003. Halangan dan aplikasi perundangan terhadap muafak. Dlm. Zulkiple Abd Ghani, Anuar Puteh & Yaakub Matondang (pnyt.). *Dakwah dalam Perspektif Sosio-Budaya Malaysia-Indonesia*, hlm. 99-115. Bangi: Jabatan Pengajian Dakwah dan Kepimpinan, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Zuliza Mohd Kusrin & Mohd Zamro Muda. 2008. Kesan pertukaran agama pasangan suami isteri terhadap pemilikan harta: Satu sorotan. *Prosiding Konvensyen Kebangsaan Pengurusan Harta Pusaka, Wasiat dan Wakaf*, hlm. 407-417.
- Nurul ‘Izzah Baharudin
Jabatan Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
- Noor Lizza Mohamed Said
Jabatan Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
lizza@ukm.edu.my